

JOŽA UPRKA:
KOŽUCHY

Úvodní text napsal

FRANTIŠEK KRETTZ

1920

Nákladem prvního českého knihkupectví
a nakladatelství v Kroměříži.

DO vzdálené minulosti spadá zvyklost chránit tělo proti zimě kožemi. Bylo tak u všech národů, jenom že nemůžeme podat ani přibližný obraz, jak kůže upravovali a nosili, zda je pouze na tělo přehazovali, či opasovali anebo nějaký šat z nich upravovali. Z nejstarších dob není ani mnoho zpráv ani vyobrazení. Jsou pouze domněnky, které na základě nedostatečných dokladů a nahodile se vyskytujících památek i jiných dohadů, dají nám fantastickou představu o starodávném šacení. Dělí nás daleká doba od minulosti a dějiny krojů mají o starých úborech jen sporé záznamy. Vývoj kroje je neustálý, po věky, od pokolení k pokolení neustále prodělává různé proměny, zvláště kroj městský. Lidový kroj byl více chráněn různých metamorfos a zachovával aspoň v hlavních rysech staré tvary krojové. Jednotlivé součástky krojové nepovstaly za den, ani za jednou. Kroj je kompilace z různorodých součástek, které často doba přinesla a zase něco odplavila. A teprve za dlouhou dobu se kroj ustálil, aspoň v hlavní formě, podle místních potřeb, povahy zaměstnání a individuality lidové. Nejsou tedy všechny součástky krojové současně vytvořeny, ale jsou časově shlazeny, upraveny a všinuty do celkové úpravy krojové. Historikové a kronikáři nezapisovali mnoho o krojích a šacení, něco dozvídáme se z kšaftů, něco z obrázků malovaných a dřevorytů. Ale tolik je jisto, že jsme již za nejstarších dob byli samostatní, neodvislí výrobci, neboť již v desátém věku podle písemných pramenů byla Praha velkým tržištěm, na kterém cizinci kupovali a směňovali bobroviny i jiné kožešiny. Pro domácí potřebu hotovili sedla, uzdy, šítý, tkané šátky, tedy výrobky, svědčící, že dovedli kůži zpracovat a tkát, připravovat si látky oděvné. Jak dalece bylo užito tehda kožešin jako oděvu, není známo. Dozajista však byla kožešina oblíbenou a nutnou součástí šatu jako ochrana proti zimě a větru, zvláště u Slovanů pobaltických, kde podnebí bylo drsnější. Naši slovanští sousedé potvrzují v nejstarších zprávách, že hojné nošení kožešin je příznačným oděvem našim na rozdíl od cizích národů. Dovedli tedy u nás už za starodávna kůže vydělávat, když si kupci z ciziny k nám pro kožešiny jezdili. Nejstarší naše prameny činí časté zmínky o kožešnicích, tedy o řemeslnících, kteří hotovili kožichy. Také podle listin z jedenáctého věku byli u nás koželuzi, kteří kůže vydělávali a připravovali. Kůže sešivali „ševci“. České dámy nosily již před patnáctým věkem „blány“ čili kožešinové pláště. Kožešina byla podšita. Pláště zapínaly se spínadly. Vedle bobrovin, oblíbeny kožešiny z kun, zřídka tchořovina, také králíčí, později i liščí. Na slovensku jsou dosud blanáři, kteří připravují kůže. Ve věku patnáctém nosí obě pohlaví kožichy a kožíšky, pošivané látkou nebo plátnem a kožešinou lemované. Venkované kožichů neobšívají a tyto tradice se udržely na Slovensku až podnes. Obyčejně byly zhotoveny z beraních kůží. V městech již dávno kožichová móda se stupňovala od starých dob a byly v oboru tom mnohé odrudy kožichů různých tvarů i látek, byly také znamením bohatství, neboť byly kožichy přepychově hotoveny. Těžko dá se odhadnouti, co bylo našeho a co sem přinesla cizina. Ale s určitostí dá se tvrditi, že naše kožichy jsou původu naprosto domácího, neboť kože odedávna byly doma zpracovány již za účelem hotovení teplé ochrany těla. A název „kožuch“ vyskytuje se u nás již ve třináctém věku. Již tenkrát oblíbená byla liščí kožešina, která u selského lidu na Hané a Slovensku k lemování se brávala. Avšak značitějšího vyobrazení kožichu, nejstarší naší krojové součástky, nemáme, abychom si mohli tehdejší jeho střih a lemování představit. Jenom známe, že kožichy byly zapínány spínadly nebo haklíky. Naše selské kožichy byly bez zapínadel. Jistému druhu kožichů říkalo se šuba, kterýž se dosud nosí a název se udržel. Šuba bývala svrchním oděvem. Jestliže lid pevně setrval na této tradiční krojové součástce, můžeme souditi, že i ostatní krojové částky těsně se připínaly k starodávnému kroji, a že lidový kroj oproti městskému daleko byl ryzejší a původnější, neboť nebyl zmítán módou, ač mnohé městské stroje a úbory tu a tam vnášeny byly mezi lid. Ale obšívání kožichů aksamitem, atlasem, zlatohlavem mohli si dáti poříditi pouze bohatí měšťáci a kupci, nikoliv chudí venkované. Na venkově také přidržovali se stále laciných berančích a jehněčích kůží, liščinu brali k lemování, kdežto páni a měšťané měli kožešiny kuní, tchoří, liščí, zajecí, králíčí, sobolí, bobří, lasičí i vlčí, kteréž byly obšívány látkami různých barev. Barvy se střídaly podle módy. Selské kožichy neznaly obšívek látkou.

Po všechny století – jak stopovat můžeme v dějinách krojů – jsou zmínky o kožichu ve všech stavech a u obojího pohlaví, někde nosili muž i žena též kožich jako svrchní zimní šat. Nosili též pláště kožešinou podšité. Byly dlouhé i krátké, nejkratší byl prsní kožich, který se vyskytuje v 16. věku. Kožich se zapínal,

šuba byla otevřena. Poněvadž naši předkové spávali v netopených komorách, brali na sebe kožichy. I vesničané nosili kožich často pouze na holém těle. Ještě po dnes na Slovácku mají pod kožichem pouze košili. Kožichy panské a městské, které se nosily na vycházky, byly ovšem z jemných kožešin a potaženy vzácnou látkou. V pozůstalostech jsou zmínky o kuní šubě s damaškem, o jiné s černým atlasem pošíté, o šubě zlatohlavové, harasové, kožichy beráncí, kuní, beraní, jehení a j. V 16. věku převládají blány, přehozy, chodící pláště pošíté i nepošíté kožešiny, při čemž kožešina byla vnitř. Současně se připomínají lidové kožichy, „které se po straně zavírají“ a jiné „zavříté“. Na Záhoří nosívali za starých dob kožich z ovčích koží tak sešitý (uzavřený), že se oblékal přes hlavu, vespod, vpředu a vzadu visely ovčí ocásky a říkali tomu kožichu „ocasňák“. Již tenkrát byly kožichy ozdobovány z venčí různě barevnými řeménky, páskovými aplikacemi, šňůrami, květy, uzlíky, tkaničkami. Menší kožichy sluly prsečníky, později bruclíky, jak se na Slovácku do nedávna dochovaly. (Bruclík-Brustpelce). Koncem 16. věku připomínají se kaftany. V drahozním řadě císaře Rudolfa z r. 1578 jmenují se již zvláštní „selské kaftany dvojnásobné“, které měl krejčí šít za 10 grošů českých.

Posud zmíněné starodávné druhy kožichů (kožichy, blány, šuby, kaftany) byly podkládány kožešinou po většině na límcích, na předcích, na líci i na rubu. Blány visely ženám na rameni a sluly třířadní, čtyřřadní, podle toho, kolika řadami byla kožešina sešita nebo podšita. Byly však i jiného způsobu kožichy tenkrát oblíbeny. Kožichové blány během 16. věku mizí již z pozůstalostních seznamů. V 16. věku na předním místě je šuba nebo čuba, volný, otevřený kožešinový kabát přes kolena sahající se širokými rukávy. Byl to šat všeobecně rozšířený. Bohatí páni nosili čuby brokátové. Ke konci 16. věku nosili ji jen osoby úřední a starci. Vedle šub v témž století všeobecně muži i ženy nosili kožichy takto tehda pojmenované: Dlouhé, krátké, choděcí, oblékací, votáhlé, kožichy do země (až k zemi dlouhý), všední. V Čechách musil ušít jako mistrovský kus každý tovaryš „kožich, který slove baba“. Na Moravě, kdo chtěl být přijat do cechu kožešnického, dostal od cechu sto syrových dobrých králíků, z těch králíků má udělati blány tři řady dobrý a to proto, aby je sám dělal a na místo připravil a ty potřeby, kteréž náležejí k těm blanám, aby sobě zjednal a ty blány, aby položeny byly do cechu. A mistři ohledajíc ty blány, bude-li to dílo hodné, budou povinni jej mezi se přijati. Jindy musil přikrojiti z třech „holyčích“ koží formanský kožich, který jedné prostřední osobě dobře a jeho spodní díl půl třetí pidi dlouhý jest. Pak má jeden ženský kožuch z 13 jehněčích koží přikrojiti a připraviti. Týž kožich má s malými cvikly ze zajecích koží přikrojiti, při kterémž kožuchu však rukávy k obojku připojeny býti mají. Dále má jednu kanovnickou kápi z popeličích koží přikrojiti a nedalo-li by se popeličných koží dosáhnouti, má nebo z hranostajových, veveřích nebo sprátkových koží takovou kápi přikrojiti. Některé kožichy byly na přechodu od šuby ke kožichu, někde jmenovali takový přechodný tvar „kožichem šubovým“; byl to kožich oblékací, ale otevřený, dlouhý kožich. V druhé polovici 16. věku mizí vůbec jméno šuby přeměňujíc se v dlouhou sukni. Vyskytuje se také více druhů malých kožíšků: plíšek čili plech (kryl prsa, říkali mu i prsní kožich, prsečník, srdečník), slovo plech rozšiřovalo se v pojmenování brustplech (lidové bruclek), kožichový kolár byl krátký, honosný kožich, šorc*) nebo šorcpelec nosily ženy, byl to dlouhý kožich (dnes šorc – šorec má úplně jiný význam) horckop byla obvyklá forma malých kožichů. Horckop býval pošíván všelijakými látkami. Byl to domácí oblek a snad souběžný s nočním kožichem šlafpelcem. Dlouhým kožichům na noc říkali též reverenda, kteréž byly strakaté. Putničky byly malé kožíšky pod kabát a nelišily se pranic od plechů či plíšků. Některé putničky byly svrchní a nádherné. Naším kožichům příbuzny byly kaftany či župany kožíštinové různých délek. Byly lehké i těžké. Župany a také dolomany byly u nás dávno domovem.

*) V záznamech přerovského cechu kožešnického z r. 1561 stojí: že mistr dá učňovi po vyučení šorc. Nenosily tedy pouze ženy tento druh kožichů. V těchže záznamech čteme, že mistr dává jednomu učňovi po vyučení sukni kabát, t. j. soukenný kabát místo barchanového, poctivice (kalhoty až po kolena) a šorc. Jinému zase šorc, kožíšek a obuvi. Roku 1566 dává mistr po vyučení šorc a plíšek, jinému šorc starý a po vyučení nový a prsník. Jinde dostal kabát soukenný, jiný poctivice zámišovy, kabát barchanový a šorc, jiný sukno na plášť, barchanový kabát, zámiše na poctivice (zámiše hotovili jircháři, byla to kůže hebká a měla zvláštní srstnatost podobně na jelenicích), jiný plíšek, jiný dostal kůži na plíšek, jiný kabát mezulánový (pevná, hrubá, neohebná látka) a galioty (kryly stehna), jiný nohavice a mentok (krátký plášť), jinému dávali vandrovní šaty. V Dřevohosticích v posledním artikulu cechovním pro kožešníky z r. 1690 poznáváme, jaké kůže tenkrát byly oblíbeny: sobolí, rysová, liščí, bobrová, vlčí, divokého kocoura, vydří, medvědí, jezevčí, kuní, zajecí, králíčí, hranostajova, popeličí, lasky, veveří, telecí, ovčí, jehničí. Velmi bohatý výběr!

Doloman byl nejdelší kožich o krátkých nebo dlouhých rukávech, na prsou ošňurovaný nebo širokými petlicemi ozdobený. Byla to móda, která se i u Maďarů ujala. Cestováním a válkami umožněno bylo spojení s cizinou a tak se k nám mnohá novota dostala a řemeslníci podle přivezených vzorů nové módy zaváděli. Kožichy šili kožešníci a kůže ke kožichům sami dovedně připravovali. Kožešiny odedávna byly drahé, některé byly k nám i z ciziny dováženy; bylo málo rodin, kde by měli více druhů kožichů. Jenom páni a bohatí měšťané, jak z kšaftů se dovídáme, zanechali více šub, horckopů a kožichů. Kožešníkům často se krejčí pletli do řemesla. Již r. 1495 vymohli si kožešníci od krále Vladislava majestát, že krejčí nesmějí v řemesle zdělávati chlupatin. Svršek nesměl zase šíti kožešník. Kožešníci již za starodávna uměli kůže barviti. Barviva si pořizovali podle vlastních receptů sami.

Po 16. věku následovala celá řada obměn ve střihu kožichů, v látkách obšívacích a v nádheře výzdoby filigránovými sponami a knoflíky, šňurami a koženými aplikacemi. Začínají se kožichy třídit podle národů, zvláště šlechta polská a maďarská zaváděla zvláštní typy kožichů, po nichž se pak i v městech opičili. Ale tato vybíravosť v novosti nezachvátila zvyklosti lidu selského, který se neustále přidržoval na své konservativnosti, jednoduchosti a chudobě tradic svých předků a žádné vlně moderní nepodařilo se tyto tradice vyhladiti. Uvedený přehled ukazuje mnohostranný vývoj důležitého šatu, kterak věky a pokolení jej měnily a podle potřeby časové a vkusu upravovaly. Dálo se tak hlavně na panských sídlech a v domech měšťanských. Venkov šel stále po své cestě. Viděl sice všechny ony metamorfosy, ale pronikavých změn na svých formách kožichů nečinil a také netrpěl. Selský kožich ve svém původním tvaru a střihu přetrval věky a dnes je v základně stejný jako za starodávna. Jenom dovednost a vkus kožešníků prováděla na kožichu méně podstatné změny, které více směřovaly k jeho zevní výzdobě. Kožich je nejtrvanlivější součástí krojovou, která přežije několik pokolení, pořád se flikuje a strakaří, ale pořád zahřívá a nerada se s ním rodina loučí, vždyť to byl vzácný domácí inventář, na kterém se naposled i na peci léhalo, když už se na nic jiného nehodil. A bohužel, že už se kožichy dotrhávají na vždy. Ubývá jich a na druhé straně množí se kabáty, jupky, vlnáky, burnusy. Není také selských kožešníků, kteří by selské kožichy šili. Zanikly šuby, mentlíky, půjdou za nimi záhy i kožichy, typická a charakteristická zimní ozdoba Slovácka. Kožichy byly tak rozmanité jako varianty krojové; měl každý kraj svůj kožich, muži i ženy. Byl to nádherný pohled na neporušený obraz, když lid vycházel v zimě z kostela do zasněžené dědiny. Vyrojila se směsice kožichů mužských i ženských, všecko v jedné tónině zladěné. Dnes je tento obraz již hodně promísen městským šatem, mizí vydrovíce i beranice a proto je svrchovaný čas, aby se aspoň obrazem zachytilo, na čem neúprosná móda po desetiletí již hlodá a co také se v prach rozpadává. Škoda, že nebyli v každé obci postaveni strážci národního kroje, kteří by škodnou módu odháněli a nepřipouštěli cizoty do rázovité domoviny. Do dalekých ještě dob mohl býti nádherný národní kraj zachován. Ale nikdo se o to nestaral. Dnes již je pozdě. Snad ještě v museích uvidíme varianty všech odrůd kožichů slováckých. A jako odzvánějí kožichům, tak se stane i halenám, které rovněž jsou pěknou původní rázovitou součástí krojovou.

Přítomné dílo předvádí nám celou řadu různotvarů mizících kožichů, ukazuje, jaké Slovácko kdysi bývalo, když žilo po starodávném způsobu a trvalo věrně na starých tradicích.

přítomném díle nejsou vyčerpány všechny varianty mužských kožuchů z Moravy a Slovenska. Vybrány pouze hlavní typy, které jsou příznačné pro studium národopisu jak slohem, barvou, tak i výzdobou. Kožuchy, jaké bývaly nevíme, neboť kožešinový materiál podléhá brzké zkáze a nemůžeme proto podati vývojový obraz slováckých kožuchů, jich primitivismus, počátky výzdoby, zbarvení, střihu a všelijakých proměn podmíněných i dovedností a zručností kožušníků. Ale je patrné, že jednotlivé obvody krojové dodržovaly staré typy, na kterých mnoho novotných přeměn nebylo provedeno, takže stavba kožuchů až na výzdobu byla od starodávna těž, aspoň na zchovalých starých obrázcích nelze pozorovati podstatných odchylek tvarových. Jakkoliv povaha zimního času nevyvolávala potřebu parádního obleku a jednalo se hlavně o ochranu proti zimě, přece i na zimním úboru umělecká tvořivost selských kožušníků vypěstovala hojně vkusných květinových a geometrických tvarů, které byly buď aplikovány anebo vyšity v barvách na kožuchy. Je pravděpodobno, že starší kožuchy měly ještě jiné ozdoby, řemínky, třapce, olověné gombíky, podobně jak bývalo na modrých kalhotách a mentících. Ozdobování kožuchů odpovídalo lidové zálibě v ornamentice a přirozenému sklonu k výzdobě vůbec. Bez ozdoby nebylo nic, všude aspoň malá umělecká aplikace, aby věc nebyla všední a prostá. Bohatší výzdobu měli zámožnější, jinak ale nebylo v témž obvodu mnoho dekorativních variantů. Čím více se řemeslo zdokonalovalo, tím vkusnější byla práce. Kožušníci přidržovali se ustavičně starých tradic a nových ozdobných tvarů nevymýšleli. Teprve v novější době začaly se staré tvary kazit, modernisovat, upadat do barevnosti a nevkusných forem. A lid tíhnul za novotou a nepostřehnul, že to starší bylo umělecky hodnotnější a rázovitější. Modernismus nás odcizuje a lidové umění zabíjí a dusí. V lidovém umění leží ohromné bohatství a kamkolivěk zraky obrátíme, všude se nám prýští nové, čerstvé, svěží prameny. Bohužel my z těchto pramenů nejen že nečerpáme, nýbrž necháme je vysychati. A mizí nám ráz kraje a kroje, domov se odcizuje, není oné jednotnosti krojové, jaká bývala za starodávna a s krojem odchází staré zvyky a život se splošňuje, internacionalisuje, pozbývá původní osobité rázovitosti, půvabu a originality. Kraj slovácký nepoutá pouze kouzlem krajiny, nýbrž zchovalostí původního národního kroje, který zde nejdéle se udržel a s ním i lidové umění. Mužský kraj i na Slovácku nejdříve postižen byl poruchou. Působila zde nejen móda, ale i jiné okolnosti, úbytek mužských krejčí a kožušníků, kteří se nestarali o to, aby vychovali dorost, který by dovedl zručně a umělecky zdobený selský šat ušítí po starém domácím způsobu. Kde jsou ještě mužští krejčí, tam se i národní kraj mužský nosí; kde tito krejčí vymřeli, nastupuje městske šacení. I kožušníci vymírají a nebude slováckých kožuchů, nebudeme jich tolik vidívat v zimě po vesnicích, zmizí ony velkolepé linie průvodů pohřebních za zimního rána, kde se shromáždí sta a sta kožuchů mužů, žen i dorostu, působící ohromným dojmem majestátnosti. Byla by věčná škoda, kdybychom o tento vzácný, povznášející, rázovitý obraz a scenerii byli ochuzeni. Jednotlivě kožuch tak pronikavě obrazně nepůsobí jako ve skupině. Přimísí-li se však do zimního průvodu novodobé burnusy a zimníky, je celý dojem pokažený. Máme-li Slovensko udržeti jako národopisný klenot naší československé republiky a učiniti je cílem ruchu cizineckého, musí se záchranná činnost, která spadá do rámce ochrany domoviny, v přední řadě soustřediti k zachování kroje lidového a zvláště již mizících slováckých kožuchů a všemi prostředky působiti mezi lidem, aby kroje nekazil a neodkládal za žádnou cenu. Ochrana domoviny musí také zabývatí se očištěním kraje tam, kde už móda učinila zjevné a škodlivé průlomky. Naší povinností je působiti k tomu, nejen aby se kožuchy zchovaly, ale aby se nekazily, aby zchovaly svůj původní ráz. Je zajímavé, jaká nápadná krojová spojitost panuje mezi Slováckem a Jihoslovanskem. I tam nalézáme ozdobné kožuchy, mentlíky, haleny téhož střihu, rázu, výzdoby, jako na Slovácku, čímž je naše slovanská umělecká jednotnost dokumentována. Poněvadž s krojem těsně souvisí i vyšívání, nutno i tomuto věnovati všecku péči. Nyní se všude maluje, všude pestří se národní ornament. Bohužel však, to co se maluje, je úpadkové,

poněvadž nikdy se nepřidrží starých, čistých, původních tvarů, nedovedou rozrůzniti jednotlivé krojové obvody.

Přítomné dílo je také i propagační pomůckou na povznesení návštěvy cizinců na Slovácku a to i v zimní době, kdy oproti jásavým letním barvám kladou se klidné, zádumčivé tóny, místy i v souzvuku se zasněženou přírodou (kde nosí bílé kožuchy, Kunovice, Derfle, Popovice, Podolí, Míkovice, Vesky). Kroje slovácké v zimní době poskytují čarovný obraz nevadnoucí krásy a nehynoucí vzpomínky. Ale nové kožuchy svým zápachem nevábí. Zkusil jsem to, když přišlo několik mužů v nových kožuších na kůr do kostela, jak mi bylo úzko a jak se mi krátil dech. Nové kožuchy silně ještě jirchou odporně zavání. Malíři ode dávna věnovali slováckým kožuchům svou pozornost a rádi je do náčrtníků zachycovali (Alt, Manes, Grögler, Žádník a j.)

Kožuch v Kunovicích je bílou hlinkou křídovaný, límec kolem krku tak ohrnutý, že bílá beránkovina vystupuje. Kožuch je do půl lýtek dlouhý, na předu a ve spod lemovaný kosmatou černou vlnou. Od kraje do vnitřa pošíta je bílá kůže koženým červenohnědým prýmkem, který je úzce lemován černou kůžičkou. Černý lem táhne se i po bocích na horu až k bokům (kyčlím), kde je udělána kostková ozdoba z propletaných černých a červených kůžiček; na druhou stranu proti ní je jiná do tvaru čtverečkovaného proužku. Na místech, kde je kůže sešívaná, jsou švy úzkou černou kůžičkou přešity.

Ve Starém Městě nosívali za starodávna, tak jako i jinde, bílé kožuchy. Nyní asi od 50 let minulého století nosí zde kožuchy „dubenné“, žlutohnědé, které mají beránčí vlnu přehrnutou kolem krku a na přednicích z vnitřa na povrch. V bocích je červený kožený flíček. Kožuch zapíná se někdy u krku koženou sponkou, jinak se přidržuje pouze rukou k tělu.

Nádherné kožuchy přemované nosí na Uh. Ostrožsku a Veselsku (v Nové Vsi a Hroznové Lhotě dle našich obrazů). Kožuchy jsou dubenné, límec je stojatý z černomodré kosmaté beránkoviny, která lemuje i celý kožich na předu, vespod i u rukávů. Zvenčí rukávů jsou dole výložky z tmavočervené kůže. Švy kožuchu jsou přešity tmavočervenými nebo bílými koženými proužky. Na Veselsku začaly pronikat kožuchy „dubenáče“ strážnické, dlouhé, kolem krku a rukou v předu až po prsa černou beránčinou lemované, odkud pak až ke spodu je viděti bílou kosmatou vlnu. Těmto kožuchům říkali „rasovňáky“, nosili je zprvu jenom rasi, výtažní. Tyto kožuchy byly hladké, beze všech ozdob, brzo pronikly do sousedních obcí a uvidíte je dnes i v Hroznové Lhotě, Kněždubu, Veselí, Znorovech a j. Na Strážnicku nosili kožuchy jako na Veselsku a Ostrožsku. Na Strážnicku nosili za starodávna bílé kožuchy, které měly široký límec z černé beránčiny a rovněž velkou obrubu kolem rukávů. Na Kyjovsku ve Svatobořicích a j. nosí kožuch „buchtíčkový“, který má u rukou i vespod čtverečky z bílé a černé kůže. Kolem krku má černý široký přeložený límec z drobné kudrnaté beránčiny, rovněž i kolem rukou. Zde však je za beránčinou více než na decimetr obšitý proužkem z černé kůže, která někde beránčinu nahrazuje. Na bocích je výzdoba z černých kůžiček (laštůvky), srpečku podobná. Od jejich prostředku visí po každé straně střepec z bílé kůže ušitý. Na Břeclavsku (ve staré Břeclavi) nosili původně staré bílé kožuchy, nyní nosí podobné jako v Nové Vsi u Hodonína. Kožuch sahá až po kotníky, je okrově hnědý a na zádech mezi lopatkami ozdoben je pestře vyšitými tulipány a jinými květy. Lemování kožuchu je černou beránčinou. Jenom na spodku je kosmatá bílá obruba, límec je černý, přehrnutý. V Bílovicích u Břeclavy nosí úplně bílé kožuchy, v zadu trochu zeleně vyšité, podobné jak se nosí i mezi Hrvaty u Mikulova a stříhem podobné Kyjovským z Boršova, jen že jsou kratší. V Boršově nosí „dubeňáky“ dlouhé až po kotníky a vyznačují se zvláštním stříhem, který na zádech vyznačuje život. Dole se kožuch šíří a v předu a kolem krku rozložena je dlouhá velmi kosmatá bílá beránčina. Na zádech je červeným a zeleným hedvábím vyšitý typický ornament. Ve Vlčnově nosí dubenný kožuch, který je do pasu úzký, od pasu rozkřídlený. Na kraji má široký lem z červené kůže a na

samém okraji z černomodré ovčí vlny třásně, avšak vnitřní beránčina je v předu vždy zřetelná. Švy, kapsy a červená kůže jsou bílými úzkými kůžičkami lemovány. V Nivnici i v Boršicích u Hluku nosí krátké, po kyčle sahající, hnědé kožuchy. Kožuch má stojatý límec z tmavomodré, krátce přistřižené beránčí kůže a výzdoben je hnědočervenými a bílými kůžičkami, mezi nimiž je drobné vyšívaní stlumenější. Křídla od boků jdou od sebe a jsou taková jako na Ostrožsku. Ve Velké a na Horňácku nosívali dříve krátké kožuchy „pléšky“ čili „dudky“. Ale už i tam vtírají se kožuchy ze Strážnicka „rasovňáky“. Přejídním krojovým typem ze Slovácka na Valašsko je kožuch z Pozlovic u Luhačovic, který je do pasu přiléhavý a od pasu volnější, je „dubenný“, sahá až po kolena, má stojatý, úzký límeček a je dole a kolem rukávů červenou kůžičkou zdobený. U tohoto kožuchu shledáváme, že se zapíná asi na 5 kulatých kožených knoflíků až k pasu. Ke kožuchům shodovaly se starodávné pokrývky hlavy vydrovíce, tchořovice, baranice, astrachánky. Za deště a neurčitého počasí přehodila se na kožuch halena s pěknými výložkami a hazucha čili darmovis nebo cymbál přehodil se přes hlavu. Halena se do rukávů nikdy neoblékala, jenom když byla hodně obnošená, stará.

Na Slovensku nyní pouze na pohraničí v pomoraví k Bratislavě, v Zohoru a okolí nosí delší kožuchy bílé, po kolena, podobné moravským ze Svatobořic u Kyjova. Mají bílý ležatý límec i u rukávů límečky z beránčiny, kožené knoflíky, na zádech aplikace ornamentální a v bocích přišívané střípce. Všude jinde nosí krátké kožuchy, ač před tím až k Trnavě nosili kožuchy podobné moravským. V okolí Trnavy jsou dubenné s černým ležatým límcem a černým lemováním u rukávů, stříbrné knoflíky a šňůry k zapínání, na zádech pak je bohatý květinový vyšívaný ornament. Ve Vrbovcích a kolem Senice nosí kožuchy „hazuchové“ s dvojitým přehozem na zad, na kterém bývá vyznačen letopočet i jméno. V předu je výzdoben barevnými kůžičkami. Když je kožuch starší, nosí se bez hazuchy. V Liptově nosí krátké kožuchy s květinovou výzdobou. Na předu se zapínají na kožené knoflíky. Tyto kožuchy nemají rukávů. Zemanové rovněž nosili kožuchy, které byly bohatě ozdobeny po celé ploše koženými aplikacemi.

Tímto dílem seznámili jsme se s nejdůležitějšími varianty mužských kožuchů, jaké jsou a jaké bývaly v těchto krajích. Zde zachyceno aspoň to nejdůležitější, co zvláště národopisně a rázovitě je pozoruhodno. Kožuchy, kde se ještě nosí, tak brzo nebudou odloženy; jsou ještě četné obce, kde dosud kožuchy konservativně jsou v úctě a kde si dávají hotoviti nové. Jenom ať mladší generace zůstane těmto tradicím věrna. Mnozí jdou do světa, a když se navrátí, stydí se za kroj. V cizině arci se kroj nehodí, ale v domovině je na svém místě a městský kroj podivně se vyjímá v krojové skupině. Avšak nejen mužské, ale i ženské kožuchy zasluhují pozornosti a řada těchto rovněž rázovitých typů doplní záhy důstojně dnešní národopisnou publikaci a přispěje k poznání typicky zajímavých zanikajících součástí krojových.

V tomto díle zobrazeny jsou kožuchy mužů a sice:

MORAVSKÉ:

Obraz číslo 19. a 24.*

Dva kožuchy okr. Uh. Brod: z Boršic u Hluku.

* Omylem vytiskl tiskař z Velké.

Obraz čís. 25.

Okres Uh. Brod: Pozlovice u Luhačovic.

Obraz čís. 13.

Okres Uh. Brod: Nivnice.

Obraz čís. 12. a 14.

Dva kožuchy z okresu Uh. Brod: Vlčnov.

Obraz čís. 15 a 23.

Dva kožuchy z okr. Hodonín: Břilovice
u Břeclavy.

Obraz čís. 1.

Okres Hodonín: Stará Břeclava, Poštorná,
Lednice.

Obraz čís. 10.
Okres Hodonín: Nová Ves u Hodonína.

Obraz čís. 2.
Okres Uh. Hradiště: Kunovice.

Obraz čís. 18. a 28.
Dva kožuchy z okresu Uh. Hradiště: Staré město u Uh. Hradiště.

Obraz čís. 26.
Okres Kyjov: Boršov.

Obraz čís. 22.
Okres Kyjov: Svatobořice.

Obraz čís. 29.
Okres Kyjov: Vlkoš.

Obraz čís. 7. a 16.
Dva kožuchy z okresu Uh. Ostroh:
Hroznová Lhota.

Obraz čís. 5.
Okres Uh. Ostroh: Nová Ves u Uh. Ostrohu.

Obraz čís. 21.
Okres Strážnice: Strážnice.

Obraz čís. 6.* a 11.
Dva kožuchy z okresu Strážnice: Velká.
* Horňácký kožuch s přehozenou halenou.
Omylem vytisknul tiskař Boršice u Hluku.

SLOVENSKÉ:

Obraz čís. 20.
Slovensko, Bratislava.

Obraz čís. 9. a 27.
Dva kožuchy: Slovensko, z Liptova.

Obraz čís. 3.
Slovensko, Orava.

Obraz čís. 8. a 30.
Dva kožuchy: Slovensko, Trnava.

Obraz čís. 4. a č. 17.
Dva kožuchy: Slovensko, z Vrbovců.

František Kretz.

Josef Uprka

Kožuchy.

První české knihkupectví Josef Pitthart
v Kroměříži.

Josef Vyměna

Kožuvchy.

První české knihkupectví Josef Pithart
v Kroměříži

Josef Pitthart

Kožuvky.

První české knihkupectví Josef Pitthart
v Kroměříži.

Josef Uprka

Kožuchy.

První české knihkupectví Josef Pithart
v Kroměříži.

U
7

Josef Křiváček

Kožuchy.

První české knihkupectví Josef Pithart
v Kroměříži

